

ПОЛЬЩА | НИЖНЬОСІЛЕЗЬКЕ

Аналіз моніторингу у сфері захисту
Листопад 2023 р.

DRC DANISH
REFUGEE
COUNCIL

КОРОТКИЙ ВИКЛАД

У цьому документі представлено огляд основних проблем, з якими стикається населення, переміщене внаслідок збройного конфлікту в Україні, зокрема того, яке наразі проживає в регіоні Нижня Сілезія. Ґрунтуючись на дослідженнях, проведених іншими гуманітарними організаціями, документ акцентує увагу на питаннях, пов'язаних із доступом до безпечного житла, працевлаштуванням, документами, соціальною згуртованістю і захистом від сексуального та гендерно-зумовленого насильства (СГЗН). У документі ці теми розглядаються як «ризик у сфері соціально-правового захисту», що включають ризик трудової експлуатації, виселення, відсутність безпеки проживання, обмеження доступу до документів, а також мову ворожнечі й переслідування. Ці питання є важливими для розуміння перешкод на шляху до самозабезпечення, задоволення основних потреб та інтеграції. Крім того, вони не менш важливі для формування гуманітарних і довгострокових рішень, що відповідають потребам постраждалого населення і в той же час, враховують наявні послуги та системи підтримки.

Є різні причини, чому постраждалі від конфлікту особи вирішують залишитися в малих містах, але основний фактор – це краща доступність чи дешевші ціни на житло порівняно з великими містами. Однак проживання в невеликій міській місцевості також часто означає більш обмежений ринок праці та слабші гарантії зайнятості, брак місць у державних дитячих закладах й обмежену доступність до мовних курсів. Аналіз інтерв'ю з ключовими інформаторами (IKI) та фокус-групових дискусій (ФГД), проведених за межами Вроцлава у серпні-вересні 2023 року, показує, що біженці стикаються з різними формами трудової експлуатації, а також з оманливими способами працевлаштування. Вони відчувають невпевненість щодо перспектив знайти або зберегти житло, особливо в місцях колективного проживання, і стикаються з труднощами забезпечення своїх основних потреб. Наведені нижче розділи містять опис основних проявів ризиків у сфері соціально-правового захисту для біженців з України, причин їх виникнення та способів реагування на ці виклики з боку постраждалого від конфлікту населення.

Результати дослідження показують, що респонденти стикалися з небажанням роботодавців офіційно працевлаштувати й укласти трудові договори, неповною чи навіть відсутньою винагородою за виконану роботу, зокрема оплатою за роботу у вихідні та святкові дні.

Незважаючи на порівняно дешевшу вартість оренди житла, невизначеність з місцем проживання особливо відчутна в малих містах. Ті, хто проживає в місцях колективного проживання, зазвичай є найбільш вразливими через вік, стать, стан здоров'я або економічні ресурси. Вони живуть під загрозою закриття місця проживання та/або переселення і бояться, що не зможуть самостійно покривати витрати на проживання своєї сім'ї. Деякі респонденти також повідомляли про випадки зловживань з боку власників житла, які беруть участь у програмі «40+»¹, чи з боку керівників місць колективного проживання, при цьому їм не було відомо про жодні ефективні механізми повідомлення про проблему або подання скарг.

Кілька загальних чинників підвищують вразливість до цих ризиків. До них належать: мовний бар'єр, недостатня поінформованість постраждалого населення про свої права, правові та адміністративні процеси, а також обмежений доступ до безоплатної правової допомоги, небажання повідомляти про випадки насильства або порушення прав, і, нарешті, брак місць для догляду за дітьми й підтримки одиноких матерів. Ще одним важливим чинником стає відсутність можливості створювати соціальні

---

¹ Програма «40+» – це фінансова допомога для забезпечення проживання та харчування біженців з України, яка надається на підставі ст. 13 Закону «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави».

групи між переміщеними громадами та громадами, що їх приймають. Це важливо, оскільки втома від війни і страх перед затягуванням конфлікту, погіршенням економічної ситуації та розмежуванням політичних наративів можуть створювати кумулятивний негативний ефект, тоді як свідомих зусиль, спрямованих на зміцнення соціальної згуртованості, які могли б створити кумулятивне позитивне відчуття соціальної солідарності, недостатньо.

Для подолання вищеописаних ризиків, постраждалі особи найчастіше вдаються до використання соціальних груп у колі сім'ї, друзів і ширших сусідських груп. Якщо це виявляється неефективним, то люди повертаються в Україну, незважаючи на величезну небезпеку для їхнього життя. Остання стратегія подолання ризику використовується особливо у випадках втрати житла або, якщо люди стають жертвами шахрайства чи насильства. Щоб уникнути шахрайства або отримати достовірну інформацію, насамперед про ринок праці, доступ до документів та адміністративні процедури, респонденти звертаються до своїх соціальних груп. Також, інформація була отримана через соціальні мережі. У випадках трудової експлуатації, найпоширенішою реакцією було залишити експлуататорську роботу й знайти іншу, часто без формального звернення зі скаргами.

Як підкреслювали Ключові інформатори в інтерв'ю, серед тих, хто найбільше наражався на ризики, були одинокі матері з дітьми дошкільного або молодшого шкільного віку, люди похилого віку та особи з різними формами інвалідності. Ці групи більш схильні до впливу вищезазначених ризиків, оскільки вони здатні погоджуватися на нечесні схеми працевлаштування через меншу кількість варіантів для отримання роботи. Їм також важче знайти житло, подорожувати, отримувати необхідні документи, і вони стикаються з більшими перешкодами в подоланні мовного бар'єру

Нижче наведено детальніший огляд змісту та характеристик кожного з ризиків у сфері соціально-правового захисту, досліджуваних під час моніторингу у ній.

КОНТЕКСТ

Нижньосілезьке воєводство, після Мазовецького, залишається другим за популярністю місцем для біженців з України, за яким слідує Сілезьке та Великопольське воєводства. Кількість біженців з України, які зареєстровані для отримання тимчасового захисту (із номером PESEL-UKR) в Нижній Сілезії, досягла 108 258 осіб². Серед переміщених осіб у цьому регіоні 49% проживають у Вроцлаві. Вроцлавський повіт демонструє помітну тенденцію до централізації населення біженців, що ґрунтується на різних факторах впливу. Є відчутна диспропорція в послугах, спрямованих на підтримку біженців, доступних у столиці воєводства, порівняно з іншими містами Нижньої Сілезії. Громадянами третіх країн, які живуть і працюють у Нижній Сілезії, є білоруси, грузини, росіяни, а останнім часом зростає кількість осіб з країн Латинської Америки.

Завдяки численним місцевим і міжнародним організаціям, що працюють з мігрантами та біженцями, а також владі, яка пропагує місто як мультикультурне, Вроцлав є активним центром публічних дебатов щодо місцевої міграційної політики й інтеграції нових мешканців. У червні 2022 року місто приймало Круглий стіл щодо питань біженців з України – загальнопольський захід, який завершився створенням Білої книги рекомендованих змін до законодавства. Після завершення реалізації Вроцлавської стратегії міжкультурного діалогу на 2018-2022 роки муніципалітет Вроцлава розпочав процес діалогу з місцевими суб'єктами щодо створення нової політики, проводячи місцеві дослідження, консультації і мережеві зустрічі. Варто відзначити ініціативи організацій громадянського суспільства, такі як робоча

---

² 1. «Кількість заяв про отримання тимчасового захисту (PESEL)», Портал оперативних даних УВКБ ООН, н/д, <https://data2.unhcr.org/fr/dataviz/226>.

група з питань міграції та розробка моделі міграційної політики у співпраці з муніципалітетом. З 2021 року місто також є членом Програми «Інтеркультурні міста» (ICC).

У цьому звіті викладено інформацію, зібрану під час першого етапу збору даних для моніторингу в сфері захисту Данської ради у справах біженців, який проводився у серпні-жовтні 2023 року в партнерстві з Асоціацією «Номада». Збір даних передбачав співпрацю з населенням, переміщеним внаслідок розпочатого Росією збройного конфлікту в Україні, а також з надавачами послуг у державному, приватному та неурядовому секторах. Загалом 114 респондентів з числа постраждалого населення і 65 респондентів з числа надавачів послуг було опитано в п'яти містах: Вроцлаві, Дзержонюві, Легниці, Болеславці та Пешицях. Більшість даних було зібрано за межами Вроцлава, причому близько 40% в місцях колективного проживання.

Основною метою моніторингу у сфері соціально-правового захисту є проведення ретельного аналізу проблем, з якими наразі стикаються переміщені чоловіки, жінки, хлопці та дівчата. Цей підхід, заснований на фактичних даних, є основою для розробки цільових програм захисту, спрямованих на задоволення потреб громад, які постраждали від переміщення, у зазначеному регіоні. Збір даних був зосереджений на громадах, а ІКІ та ФГД були спеціально розроблені для районів за межами мегаполісів, переважно у Нижньосілезькому воєводстві. Такий підхід забезпечив комплексне розуміння ризиків у сфері захисту, з якими стикається постраждале населення в цих регіонах.

Важливо розуміти, що збір даних був обмеженим. Вибірка респондентів, хоча і є індикативною, не може точно відобразити різноманітні ситуації, з якими стикається постраждале населення. Використання ІКІ та ФГД на рівні громад здатне призвести до потенційних упереджень, а часові рамки з серпня по жовтень 2023 року можуть не повною мірою відобразити проблеми у сфері захисту, які постійно змінюються. Отримані дані не свідчать про масштаби та поширеність певних ризиків (тобто про кількість постраждалих осіб), а мають на меті продемонструвати характеристики й динаміку окремих ризиків у сфері захисту. Незважаючи на ці обмеження, зібрані дані підтверджують необхідність цілеспрямованих втручань, підкреслюючи важливість регулярного моніторингу ризиків та потреб у сфері соціально-правового захисту, а втім, адаптивності підходу до механізмів підтримки як окремих осіб, так і спільнот.

РИЗИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Ризик № 1 – Трудова експлуатація та несправедливе ставлення на ринку праці

Трудова експлуатація – це робочі ситуації, які суттєво відрізняються від стандартних умов праці, визначених законодавством або іншими обов'язковими правовими нормами, зокрема, щодо оплати праці, тривалості робочого дня, права на відпустку, стандартів охорони здоров'я і безпеки, а також гідного поводження.³

Майже через два роки після повномасштабного вторгнення в Україну, українські біженці, які вирішили відновити своє життя в Польщі, продовжують стикатися зі значними перешкодами при працевлаштуванні на ринку праці відповідно до їхньої професійної кваліфікації й на рівних умовах з громадянами Польщі. Дані, зібрані під час індивідуальних інтерв'ю як із постраждалим населенням, так

³ 1. цит., *Жорстока трудова експлуатація: Працівники, які переміщуються в межах або до Європейського Союзу* (Агентство Європейського Союзу з фундаментальних прав, 2015 р.), https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-severe-labour-exploitation_en.pdf.

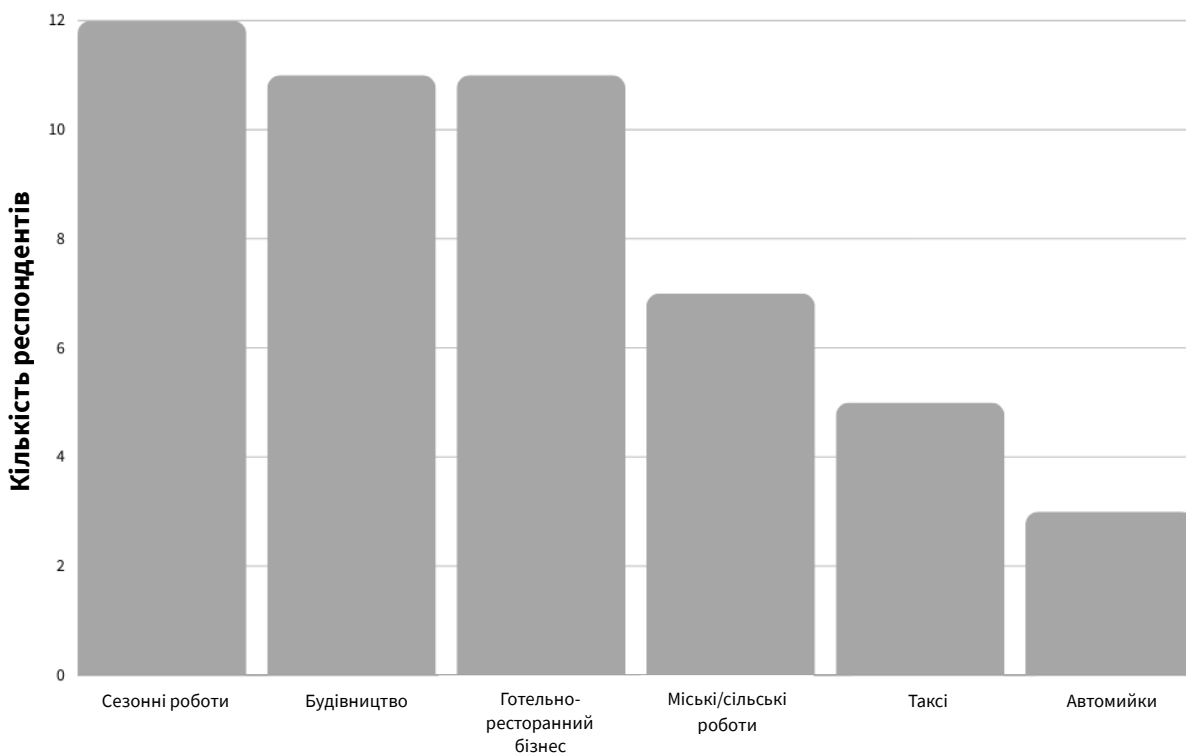

і з надавачами послуг, свідчать про тривожну картину трудової експлуатації та несправедливого ставлення на польському ринку праці, що непропорційно впливає на найбільш вразливі категорії українських біженців – самотніх жінок, людей похилого віку й осіб з інвалідністю, які проживають у Польщі.

Форми зайнятості для українських біженців

Ризик трудової експлуатації найчастіше виникає через відсутність офіційного трудового договору. Більшість опитаних людей стикалися із ситуаціями, коли погоджувалися на роботу на основі усних домовленостей без письмового трудового договору, в якому визначалися б умови оплати праці та винагороди. На жаль, ці усні домовленості часто порушуються, а це призводить до того, що біженці отримують меншу заробітну плату, ніж було погоджено спочатку, а в деяких випадках взагалі нічого не отримують. Крім того, серед тих, хто все-таки уклав трудові договори, незважаючи на те, що виконує роботу, яка відповідає критеріям постійної зайнятості, більшість підпадає під схему «umowa zlecenie» (договір-замовлення), яка пропонує дуже обмежений захист у порівнянні з офіційним трудовим договором. Характер договорів-замовлень, які регулюються цивільним, а не трудовим правом, надає гнучкість як роботодавцям, так і працівникам, проте може використовуватися роботодавцями для своїх інтересів. Багато хто з постраждалого населення повідомив, що не отримував оплату за понаднормову роботу або компенсацію за відпустку, здебільшого через брак знань та обізнаності про польське трудове законодавство, політику зайнятості, а також через недотримання роботодавцями усних і письмових домовленостей. Мовний бар'єр є ще одним важливим фактором, який сприяє підвищеному ризику експлуатації та несправедливого поводження, а також, неможливості отримати роботу відповідно до своєї кваліфікації, оскільки постраждалому населенню часто важко ефективно спілкуватися з роботодавцями, зокрема подавати скарги чи залишатися повністю поінформованими про умови праці. Крім того, біженці часто не знають про узгоджені умови, бо договори найчастіше формуються лише польською мовою без перекладу.

Галузі, в яких ймовірність несправедливого ставлення/експлуатації вища

Роль комерційних агентств зайнятості

Іншим аспектом загрози трудової експлуатації та несправедливого поводження є часті випадки нерівного ставлення між українськими і польськими працівниками. Ця невідповідність пояснюється різницею в типах договорів, заробітній платі та винагороді за аналогічні посади і рівні кваліфікації між українськими та польськими працівниками, про що повідомляли респонденти. «Вони [постраждале населення] звертали увагу на те, що, працюючи на однакових посадах з поляками, українці мають гірші умови (графік роботи, ставлення з боку керівництва, без доплати за роботу у вихідний день)».⁴

Для полегшення процесу працевлаштування українських біженців у Польщі значну роль відіграють комерційні агентства зайнятості, які виступають посередниками між постраждалим населенням та польськими роботодавцями. Однак відповіді, отримані як від постраждалого населення, так і від надавачів послуг, свідчать про те, що ці агентства часто пропонують роботу, умови якої не відповідають законодавчим вимогам, а в деяких випадках вираховують несподівано високі комісійні із заробітної плати своїх клієнтів і не пропонують жодної підтримки в разі дискримінаційного ставлення.

Вплив на найбільш вразливі верстви населення

До груп, які найбільше страждають від трудової експлуатації та несправедливого ставлення, належать одинокі батьки, особливо сім'ї, головою яких є жінка, з двома або більше дітьми, особи з обмеженою мобільністю і люди похилого віку, які перебувають у групі ризику. Одинокі матері, що не мають системи підтримки, особливо наражаються на ризик трудової експлуатації через обмеженість можливостей працевлаштування в сільській місцевості та малих містах, де вони повинні задовольняти основні потреби великої сім'ї, зокрема дітей. Одинокі матері повідомляють, що єдиною можливістю роботи, яку вони можуть собі дозволити, не ставлячи під загрозу добробут своїх дітей, є робота вахтовим методом за договорами-замовленнями чи за неофіційними трудовими договорами. У деяких випадках це призводить до того, що маленькі діти залишаються без нагляду, поки їхні батьки на роботі, і навіть вночі. Люди похилого віку з групи ризику та особи з особливими потребами зазнають дискримінації, позбавлення можливостей працевлаштування через свій вік і стан здоров'я. Респонденти зазначили, що більшість робочих місць, доступних для українських біженців, пов'язані з фізичною працею, що дозволяє найбільш вразливим групам покривати витрати на лікування й медичне обслуговування, але, але в кінцевому результаті ще більше шкодить їхньому здоров'ю.

Психологічна та фізична втома зростає

Вплив загрози трудової експлуатації на найбільш вразливі групи населення, а саме: жінок з дітьми, людей похилого віку й осіб з особливими потребами, є як матеріальним, так і психологічним. Результати досліджень показують, що психологічна втома серед постраждалого населення виникає через проблеми із задоволенням повсякденних потреб, які тісно пов'язані з безпекою на робочому місці. Несправедливе ставлення на роботі залишає мало місця для особистого розвитку, а це часто призводить до того, що постраждалі змушені працювати на посадах, які не відповідають їхній професійній кваліфікації. Це, так само, призводить до психологічного стресу, депресії та випадків демотивації. Є також фізична шкода, безпосередньо пов'язана з характером роботи, яку виконують українські біженці, зокрема, на промислових підприємствах, в галузі сільського господарства і численних галузях обслуговування, таких як побутові послуги, технічне обслуговування, транспорт, громадське харчування та готельно-ресторанний бізнес. Така зайнятість призвела до наступних проблем зі здоров'ям: біль у суглобах, шкірні висипання, опіки. Неповнолітні особи у віці від 16 до 17

---

⁴ Фокус-групова дискусія, трудова експлуатація та несправедливе ставлення, 18.08.2023 р.

років, які працюють, часто страждають від наслідків припинення навчання в школі й соціальної ізоляції від своїх однолітків.

Відсутність інформації про політику зайнятості та механізми повідомлення

Українські біженці все частіше звертаються до доступних служб, щоб протистояти загрозі трудової експлуатації та несправедливого поводження. Однак більшість опитаних серед постраждалого населення висловили думку, що наявні ресурси і підтримка є недостатніми для ефективного зменшення загрози експлуатації. Українські біженці в Польщі часто покладаються на соціальні мережі для збору інформації, пошуку підтримки в отриманні можливостей працевлаштування й розумінні польського ринку праці. На жаль, така стратегія вирішення проблеми призводить до отримання суперечливої, а також недостовірної інформації з неофіційних джерел, що може додатково наражати найбільш вразливі групи на ризик трудової експлуатації. Матері з дітьми залежать від своїх груп підтримки у догляді за дітьми під час їхньої відсутності через брак безпечних місць і засобів для нагляду за дітьми. Більшість опитаних одиноких матерів повідомили, що вони змушені погоджуватися на позмінну та низькооплачувану роботу, щоб утримувати сім'ю й гарантувати безпеку своїх дітей. На ринку праці з високою конкуренцією роботодавці, особливо в малому бізнесі, використовують цю ситуацію для встановлення несправедливих умов праці, користуючись відсутністю контролю і обмеженим вибором для українських біженців, які змушені погоджуватися на будь-яку роботу або умови, щоб задовольнити свої базові потреби.

Більшість опитаних українських біженців розповіли, що немає чіткої інформації про механізми повідомлення про порушення й жорстоке поводження на робочому місці. Крім того, вони не наважуються скаржитися на роботодавців через страх втратити роботу, побоювання негативного впливу на свій правовий статус чи соціальних наслідків. Як результат, переважним механізмом подолання є зміна роботи, оскільки процесуальні дії сприймаються як такі, що забирають багато часу і є неефективними. Присутнє також небажання взаємодіяти з державними органами, щоб отримати доступ до належної правової допомоги. Українські біженці, які стикаються із загрозою трудової експлуатації та несправедливого поводження, часто вважають за краще звертатися за юридичною допомогою до груп у соціальних мережах або до неурядових організацій, що надають правову допомогу. Однак останні, здебільшого, доступні лише у великих містах.

Ризик № 2 - Відсутність безпеки проживання

Відсутність безпеки проживання відноситься до бар'єрів, що перешкоджають доступу до житла та безпечного проживання. Хоча більшість біженців живуть в орендованих приватних помешканнях, значна частина все ще перебувають в місцях колективного проживання.

Доступ до безпечного проживання в місцях колективного проживання

Особи, які зазнають ризиків у сфері соціально-правового захисту, пов'язаних із безпекою проживання і безпечним житлом, наражаються на постійне погіршення умов у місцях колективного проживання через зменшення ресурсів, а також через тривалі й погано проінформовані процеси консолідації мінімальних стандартів, що призводить до закриття таких місць і переселення мешканців до житла нижчого рівня. Ці ризики в поєднанні з обмеженими можливостями для професійного розвитку осіб, відповідальних за управління об'єктами, особливо у сферах, пов'язаних із підзвітністю перед постраждалими, врегулюванням конфліктів та гарантуванням безпеки, сприяють обмеженню

можливостей для пом'якшення, запобігання та реагування на ризики у сфері соціально-правового захисту.

Результати моніторингу у сфері соціально-правового захисту свідчать, що після внесення змін до Спеціального закону про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни у січні 2023 року не було зафіксовано жодного випадку примусового виселення з місць колективного проживання. Однак відсутність чітко визначеної директиви щодо впровадження, яка б визначала критерії та процедури звільнення від сплати за перебування в таких місцях, призвела до ескалації факторів витіснення, що впливають на осіб, які проживають у місцях колективного проживання. Передусім страждають особи з найменшими ресурсами і можливостями для подолання труднощів, які все ще не можуть бути звільнені від сплати на підставі віку або інвалідності, а отже, потрапляють у так звану прогалину в захисті. Як наслідок, багато хто відчував, що не має іншої альтернативи, окрім як повернутися в Україну, про що повідомляли ключові інформатори.

*«Біженці, які не можуть знайти роботу чи, у яких закінчилися заощадження, повертаються в Україну, навіть на прифронтову територію, де йдуть бої та часті обстріли. Я також знаю про випадки, коли біженці з цих причин повертаються на окуповану частину України, наражаючи себе і дітей на небезпеку».*⁵

Ще один ризик, виявлений під час моніторингу у сфері захисту, пов'язаний із дисбалансом повноважень між мешканцями та керівниками місць колективного проживання, що в деяких випадках призводило до зловживання повноваженнями. Хоча керівники таких місць дуже часто відіграють ключову роль у захисті та допомагають мешканцям місць колективного проживання в проходженні адміністративних процедур і пошуку приватного житла, трапляються випадки, коли відповідальні за місця колективного проживання не поважають людську гідність і вдаються до погроз виселення у разі висловлення скарг або виникнення конфліктів. Відсутність механізмів подання скарг та зворотного зв'язку, узгодженого кодексу поведінки чи механізмів повідомлення про порушення в місцях колективного проживання обмежує можливість інформувати про такі ситуації й вирішувати їх. Відносини між керівниками місць колективного проживання і мешканцями є незбалансованими через різницю у повноваженнях, на що додатково впливають втома від допомоги, системні виклики та обмежені можливості для професійного розвитку керівників таких місць. Ці ризики ще більше посилюються обмеженим наглядом за місцями, якими керують приватні особи. Виняток становлять місця, призначені для конкретних груп людей (наприклад, для людей з інвалідністю).

Невизначеність щодо подальшого доступу до безпечного житла суттєво впливає на психічне здоров'я мешканців. За словами одного з надавачів послуг: *«Люди шоковані, дуже напружені, вони весь час переживають, чи буде їм де жити, особливо після запровадження сплати внесків, вони дуже хвилювалися, що не зможуть покрити ці витрати».*⁶

Доступ до ринку оренди

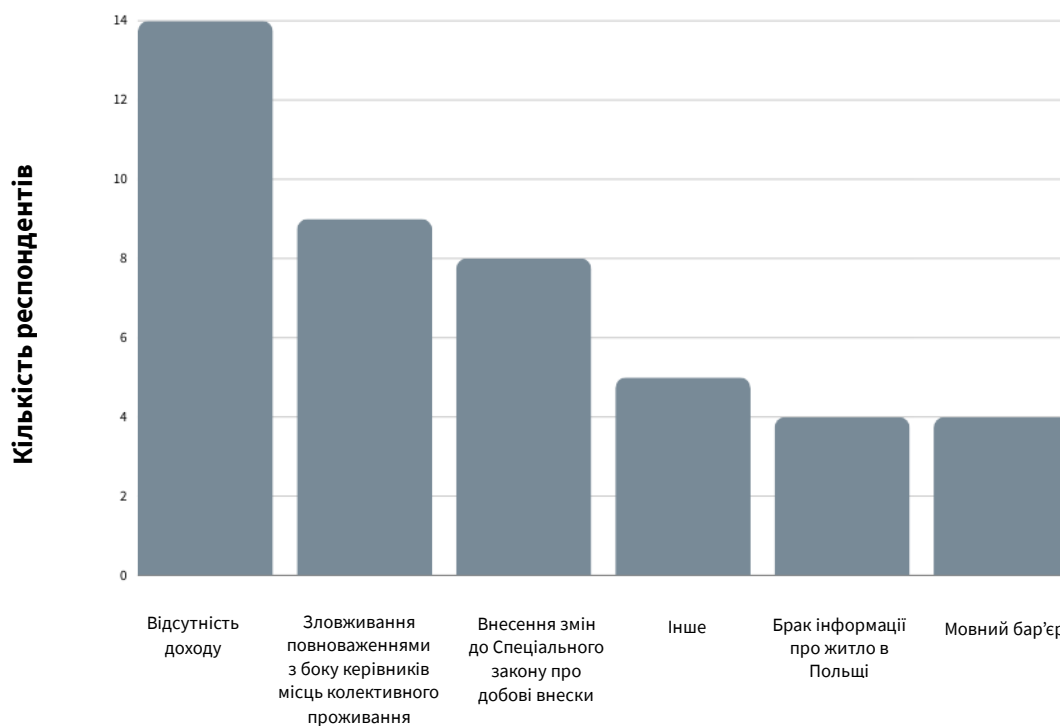
Хоча доступ до доступного житла є систематичною проблемою в Польщі, переміщені особи стикаються з додатковими бар'єрами у доступі до ринку оренди, пов'язаними не лише з обмеженими фінансовими можливостями, але й із упередженням щодо орендарів, які не є громадянами Польщі. На ринку оренди, де попит значно перевищує пропозицію, а варіанти комунального або соціального житла обмежені, ціни на оренду є високими – відсутність стабільної роботи та передбачуваного доходу створюють перешкоди для багатьох. Ринок оренди, орієнтований на попит, також дозволяє орендодавцям легко

⁵ Інтерв'ю з ключовими інформаторами про ризик виселення та безпеки проживання – 08.08.2023 р.

⁶ Інтерв'ю з ключовими інформаторами про ризик виселення та безпеки проживання – 09.08.2023 р.

обирати, кому вони хочуть здавати своє житло. За даними моніторингу у сфері соціально-правового захисту, найбільше проблем з пошуком житла чи навіть із запрошенням на огляд помешкання, мають одинокі батьки з дітьми, багатодітні сім'ї, а також ті, хто не володіє польською мовою на достатньому рівні. Ромські сім'ї стикаються з істотними перешкодами через упередження, дискримінацію й обмежені фінансові можливості для оплати житла, яке б відповідало потребам багатодітних сімей. Так званий договір короткострокової оренди, який багато орендодавців розглядають як юридичний захист на випадок несплати орендної плати, створює умови для шахрайства та зловживань. Деякі агенції пропонують «офіційні помешкання» і супровідну документацію для таких договорів оренди за відносно високу плату (до 800 PLN), однак немає жодних роз'яснень щодо перевірки, справжності чи використання таких помешкань. Хоча згаданий договір короткострокової оренди дозволяє задовольнити формальні очікування, він не забезпечує фактичного захисту в разі виселення. Інші проблеми, зазначені респондентами, стосуються правових рамок у вигляді недобросовісної практики приватних орендодавців і включають підвищення орендної плати, неповернення застави та відмову ремонтувати зламане обладнання. Хоча такі ситуації можуть стосуватися й польських орендарів, договори, складені лише польською мовою, та обмежене розуміння польської правової системи в поєднанні з дуже обмеженим доступом до безоплатної правової допомоги в невеликих містах і селищах роблять біженців, які і без того перебувають у вразливому становищі, ще більш чутливими до такої практики.

Які фактори впливають на те, що люди з України ризикують втратити своє місце в місцях колективного проживання?

«Власник квартири, скориставшись тим, що жінка не знала польської мови, не захотів повертати заставу, сказав, що договір складений неправильно, тому можете користуватися ним в туалеті, а заставу я не поверну».⁷

⁷ Інтерв'ю з ключовими інформаторами про ризик виселення та безпеки проживання – 05.08.2023 р.

ІКІ, де обговорювалися ризики, пов'язані з безпекою проживання, були єдиними інтерв'ю, в яких респонденти прямо згадували про ризик СГЗН, зокрема, сексуальної експлуатації та насильства, особливо про секс за винагороду, який намагаються/здійснюють орендодавці житла щодо українських жінок.

Випадки зловживань, пов'язані з програмою «40+»

Результати моніторингу у сфері соціально-правового захисту також вказують на випадки зловживань, пов'язані з так званою допомогою за програмою «40+», що надається за рахунок державного фінансування приватним особам, які приймають українських біженців, для компенсації витрат на комунальні послуги і харчування. Однак під час інтерв'ю та ФГД чимало респондентів зазначали, що, хоча орендарів розміщують за цією програмою, з них також стягують додаткову плату за проживання й харчування і часто просять покинути приміщення після закінчення максимального терміну – 120 днів, після чого виплата допомоги припиняється. Механізму моніторингу використання коштів допомоги за програмою «40+», про який знають біженці, не існує, як і шляхів, за допомогою яких можна було б подавати скарги.

Ризик № 3 - Відсутність доступу до документації

Порівняно з минулим роком, потреби, пов'язані з отриманням особистих документів, стали значно складнішими. Якщо рік тому питання реєстрації PESEL було одним з першочергових, то цього року процес інтеграції вимагав отримання більш специфічної документації як від польських, так і від українських органів влади. Потреби в документах, доступі до базових потреб, доступі до житла, а також у безпечному й рівноправному працевлаштуванні переплітаються між собою.

Доступ до документів, виданих польськими адміністраціями

Найпоширенішими проблемами, пов'язаними із доступом до документів, про які повідомляли респонденти, були тривалі процедури та відсутність мовної підтримки в адміністраціях. Респонденти зазначали, що отримання PESEL є швидкою і простою процедурою, але коли йдеться про підтвердження інвалідності, нострифікацію⁸ дипломів чи отримання посвідки на тимчасове проживання, це забирає багато часу, а респондентам бракувало чіткої та стислої інформації про право на отримання допомоги й процедуру подання заяви.

Є також перешкоди для отримання доступу до послуг в органах державної влади. За повідомленнями, дедалі частіше деякі державні службовці відмовляються відповідати або надавати допомогу, якщо їх не просять польською мовою. *«Вони вдають, що не розуміють мене»* і *«Вони ігнорують мене»* – ось найчастіші цитати з усього масиву даних. У малих містах біженці не мають такого ж рівня мовної чи юридичної підтримки з боку НУО, як у Вроцлаві. На початковому етапі реагування в деяких адміністраціях працювали волонтери або перекладачі, але зараз їх не замінили жодними системними рішеннями. Базовий рівень польської мови, який вдається отримати, не завжди дозволяє спілкуватися з використанням юридичної чи бюрократичної термінології.

Інша респондентка повідомила про проблеми, пов'язані з часовою доступністю послуг. Одинокі матері, які покладаються на сусідів, щоб ті наглядали за їхніми дітьми, поки ті йдуть на роботу, не можуть отримати дозвіл покинути своє робоче місце на час, необхідний для відвідування адміністрації. Таким

---

⁸ **Нострифікація** – це процедура, яка дозволяє визначити польський еквівалент іноземного диплома.

чином, вони стикаються з труднощами, поєднуючи необхідність забезпечувати дітей, доглядати за ними в позашкільний час та вирішувати бюрократичні питання. Оплачуваний нагляд за дітьми, який міг би створити вільний час для вирішення бюрократичних питань, виявився недоступним для респондентів.

Нострифікація дипломів про вищу освіту

Тривалі й дороговартісні процедури перевірки дипломів сьогодні є однією з найбільших перешкод на шляху до інтеграції на ринку праці. Лікарі, юристи та інші висококваліфіковані фахівці стверджують, що через дорогі, а також тривалі процедури визнання дипломів вони можуть працювати лише на низькооплачуваних роботах, що не належать до їхньої кваліфікації. Без визнання своїх кваліфікацій та освіти люди потрапляють у замкнене коло. Ті, хто прагне отримати визнання своєї професійної кваліфікації, потребують грошей для оплати процедури нострифікації диплома. При цьому єдиною доступною роботою для них є некваліфікована праця в сільському господарстві, на заводах, у готельному та ресторанному бізнесі тощо. Заробітна плата, яку вони отримують, не забезпечує достатнього доходу, щоб заощадити на процедуру нострифікації або будь-які освітні курси, необхідні для підвищення кваліфікації чи рівня володіння мовою, що, в свою чергу, є необхідним для того, аби бути конкурентоспроможними на ринку праці й отримувати вищу заробітну плату.

Призупинення дії статусу тимчасового захисту (PESEL UKR)

В індивідуальних інтерв'ю надавачі послуг повідомляли, що їхні клієнти стикалися з проблемою призупинення дії статусу UKR.

Відповідно до польського законодавства, власники статусу тимчасового захисту, які відсутні в Польщі понад 30 днів, втрачають цей статус, а отже, і соціальні виплати, що надаються відповідно до нього.

У деяких випадках призупинення статусу було безпідставним, тобто біженці, які взагалі не виїжджали з Польщі, втрачали його і могли дізнатися про це лише тоді, коли припинялася виплата соціальної допомоги. Частіше траплялися випадки, коли біженці, які їхали в Україну і поверталися протягом 30 днів, при перетині кордону реєструвалися не в тій базі даних, а їхній статус UKR і соціальні виплати припинялися. Хоча поновити статус можна відносно швидко й легко, набагато складніше було відновити виплату соціальної допомоги, зокрема за програмою «500+», що могло зайняти до декількох місяців.

Доступ до документів, виданих українськими адміністраціями

Серед документів, яких респонденти потребували від України, найчастіше згадувалися біометричні паспорти для виїзду за кордон.

Біженці, що тікали від війни в перші місяці повномасштабного вторгнення, могли в'їхати до Польщі, використовуючи лише внутрішній український паспорт або національну ID-картку. Хоча національного посвідчення особи було достатньо для перетину кордону з Польщею, відсутність біометричного паспорта обмежує свободу пересування та користування деякими пільгами, що надаються в рамках статусу тимчасового захисту, а втім, ускладнює проходження багатьох бюрократичних процедур. Паспорт громадянина України (якщо це не ID-картка), який має більшість громадян України віком від 25 років, не має латинської транслітерації імені та прізвища, що є обов'язковою умовою для подання будь-яких документів у Польщі. Крім того, паспорт не має дати закінчення терміну дії, яка є обов'язковим полем у різних анкетах. Зрештою, ті, хто бажає виїхати з України, можуть зробити це лише за наявності дійсного біометричного паспорта.

З огляду на вищезазначене, отримання біометричного паспорта стало життєвою необхідністю як для дорослих, так і для дітей, які його не мали. Для респондентів, що проживають за межами Вроцлава, це виявилось складним завданням. Поїздка до Вроцлава пов'язана з додатковими витратами, яких

респонденти, особливо пенсіонери та одинокі матері, не мали. Наступним бар'єром для доступу до документів є висока вартість їх отримання в Польщі порівняно з Україною. Таким чином, багато людей вирішують повернутися в Україну, щоб оформити документи дешевше і швидше, навіть попри значні ризики для безпеки й захисту. Люди, які вдаються до таких рішень, стверджують, що вони були змушені це зробити через страх за своє життя та життя своїх дітей. Переважна більшість респондентів зазначила, що найбільш вразливими в цьому плані є одинокі матері. Їм важко подорожувати як до Вроцлава, так і до України, оскільки вони не можуть залишити своїх дітей без нагляду, а якщо вони захочуть взяти дітей з собою, то це означатиме додаткові витрати на дорогу.

Іншою вразливою групою, яка стикається з численними труднощами, є люди, які приїжджають до Польщі з окупованих територій. Вони прибувають до країни у стані глибокої травми, втомлені від тривалої подорожі, під час якої вони могли зазнати принижень на російських блокпостах і пунктах перетину кордону. Вони не можуть відновити документи, такі як трудові книжки або медичні документи. Одна жінка заявила, що її не могли прийняти на роботу в Польщі без підтвердження того, що вона була звільнена з попередньої роботи в Україні, а отримати цей документ для неї було просто неможливо. Ще складніше отримати документи, що посвідчують особу (національні чи біометричні паспорти), якщо вони були втрачені або знищені.

Ризик № 4 - Мова ворожнечі та переслідування

За останні півроку спостерігається помітне зниження рівня соціальної згуртованості між приймаючою громадою та громадами переселенців, які також становлять різні групи із суперечливою внутрішньою динамікою. У всіх містах, де збиралися дані, були зафіксовані випадки мови ворожнечі у формі вербальної агресії, негативних коментарів у відповідь на спілкування українською/російською мовою, булінгу в школах тощо. Найчастіше респонденти стикалися з мовою ворожнечі на вулицях, у громадських місцях (наприклад, у громадському транспорті), на роботі та у школах.

Чинники зростання кількості випадків мови ворожнечі слід поділяти на явні та неявні, і вони можуть бути настільки ж складними, як і феномен соціальної згуртованості. До явних чинників можна віднести: (1) мовний бар'єр; (2) публічні наративи про те, що *«біженці покладаються лише на соціальні виплати, які фінансуються польськими платниками податків»*; (3) погіршення економічних відносин між Польщею та Україною протягом останніх місяців; (4) антибіженську риторику більшості політичних партій під час останньої виборчої кампанії. Такі чинники називаються явними, оскільки чітко виражені у відповідях респондентів та, зазвичай, набувають конкретної форми, наприклад, агресивні заклики розмовляти польською мовою в Польщі, звинувачення у «користуванні» соціальними виплатами в громадських місцях, взаємні звинувачення українських і польських політиків у новинах, які потім відтворюються у вигляді мови ворожнечі щодо переміщених громад, особливо виразно це спостерігається в школах.

До неявних чинників належать: (1) послаблення соціального капіталу й капіталу довіри; (2) втома приймаючої громади; (3) посилення конкуренції на ринку праці; (4) вплив затяжного конфлікту. Ослаблення соціального капіталу та капіталу довіри означає, що, особливо в малих містах, є не так багато можливостей для соціальної взаємодії і зв'язків між переміщеними громадами та приймаючою громадою. Сучасні дослідження показують, що високий рівень довіри й громадянської активності сприяє співпраці, позитивно впливає на економічне зростання та запобігання негативній соціальній динаміці.

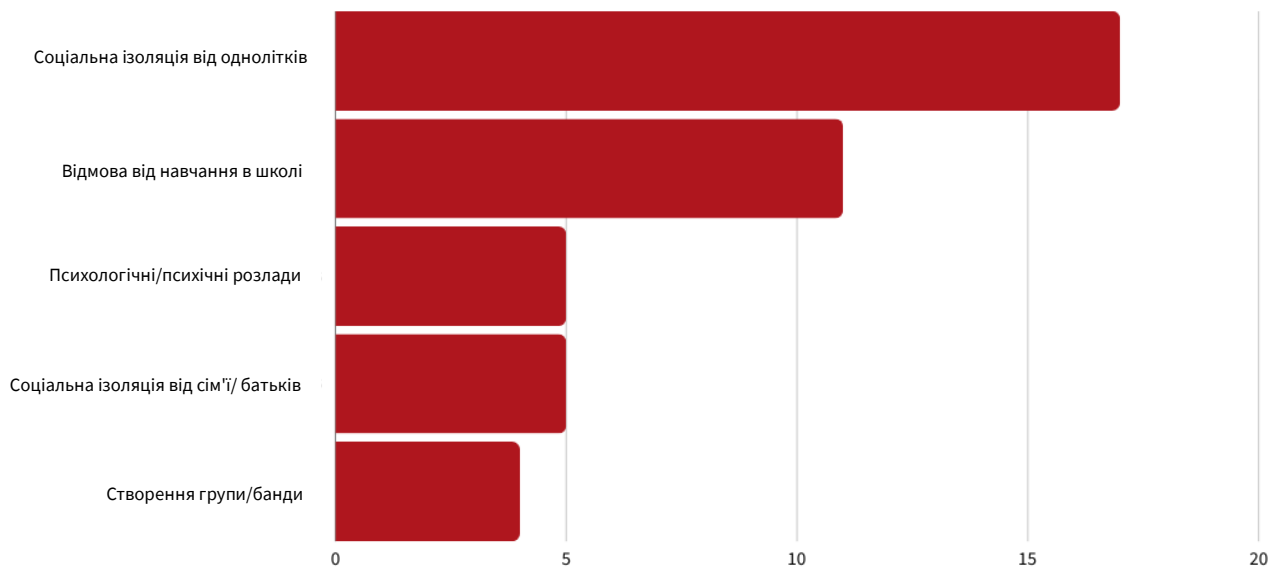

Вплив на добробут та соціальну інтеграцію

Мова ворожнечі має значні негативні наслідки для переміщених осіб. Найбільше страждає психічне здоров'я тих, хто постійно стикається з мовою ворожнечі на робочому місці або в школі. Іншим безпосереднім наслідком є соціальна замкнутість: мешканці місць колективного проживання неохоче залишають своє місце проживання, побоюючись, що знову зіткнуться з мовою ворожнечі; респонденти почали уникати розмов українською чи російською мовою на вулицях, в громадських місцях тощо.

Для реагування на цей ризик люди, як правило, звертаються до своєї сім'ї, друзів з української і польської громади та НУО, якщо ті є в даній місцевості. У таких випадках вони зазвичай шукають емоційної підтримки, але дуже рідко повідомляють про випадки мови ворожнечі або намагаються отримати юридичну консультацію. Зазвичай за межами великих міст немає безкоштовної правової допомоги чи служб з питань психологічного здоров'я та психосоціальної підтримки, тому респонденти ІКІ, які мешкають у місцях колективного проживання, радять просто звертатися до керівників місць колективного проживання (МЗЗ). Керівники намагаються допомогти, якщо можуть, проте в більшості випадків, за словами респондентів, проблеми не вирішувалися.

Які зміни в поведінці українських дітей ви спостерігали через випадки булінгу?

Конфлікти між однолітками, булінг у школах та його вплив на дітей

Найбільше від проявів мови ворожнечі страждають діти – особливо підлітки. Про випадки булінгу повідомляла переважна більшість респондентів. Його причини різняться у відповідях, але неодноразово повторювалося, що булінг найбільш поширений у школах, проте вчителі та директори часто не звертають уваги на цю проблему. Рідко повідомлялося про те, що вчителі самі сприяють поширенню мови ворожнечі або використовують її.

Ключові інформатори розповіли, що діти, які зазнають булінгу, страждають від емоційного розладу, самоізоляції та соціального відсторонення від сім'ї й однолітків. Вони демонструють небажання відвідувати польські школи і мають гіршу успішність. Батьки неохоче повідомляють про такі випадки, оскільки сподіваються, що в такий спосіб вони захистять їхню дитину від можливих подальших негативних наслідків. У деяких випадках вони вважають за краще повернути своїх дітей на онлайн-навчання в українські школи.

Хоча, як зазначали різні респонденти, конфлікти можуть бути природною частиною дорослішання дітей і підлітків, не викликає сумнівів, що адміністрація школи та батьки повинні докладати більше зусиль для подолання розбіжностей і побудови міцніших зв'язків між дітьми. Під час моніторингу не було зафіксовано жодних ефективних механізмів вирішення конфліктів між однолітками або механізмів реагування на скарги.

Вплив загроз на дітей

Моніторингові дослідження у сфері соціально-правового захисту також аналізують вплив на дітей ризиків, що виникають переважно серед дорослих. Хоча основна увага в дослідженні зосереджена на проблемах дорослих, вплив ризиків, з якими ті стикаються, має глибокі наслідки для дітей, як прямі, так і непрямі. Одним із найпомітніших прямих наслідків є булінг у навчальних закладах. Результати моніторингу у сфері соціально-правового захисту свідчать про вражаючу кількість випадків булінгу, що негативно впливає на психічне й фізичне здоров'я постраждалих дітей.

Крім того, постійна невизначеність, пов'язана зі стабільним житлом впливає як на дорослих, так і на дітей. Стрес, якого зазнають батьки або законні опікуни, що борються з нестабільністю житлових умов, відбивається на психологічному благополуччі їхніх дітей. Необхідно визнати та врахувати взаємозв'язок між стабільністю житлових умов і психічним здоров'ям дітей у рамках моніторингу у сфері соціально-правового захисту.

Непрямі наслідки, що входять у структуру сімейної динаміки, виникають через труднощі, з якими стикаються дорослі у забезпеченні основних потреб. Необхідність працювати в додаткові зміни чи понаднормово, через обмежену кількість низькооплачуваних робочих місць, часто призводить до ненавмисного нехтування дітьми. Деякі респонденти зазначали, що неповнолітні віком від 16 до 18 років з багатодітних сімей змушені працювати, щоб допомагати батькам, іноді на шкоду навчанню.

Таким чином, наше дослідження підкреслює важливість не лише усунення безпосередніх ризиків, але й всебічного розуміння далекосяжних наслідків для дітей, щоб пом'якшити й запобігти таким негативним наслідкам.

СГЗН

Оцінка ризику сексуального та гендерно-зумовленого насильства (СГЗН) є складним завданням у контексті гуманітарної допомоги, зокрема під час кризи українських біженців у Польщі. Однак нюанси, пов'язані з ризиком, з'ясувалися під час оцінювання безпеки проживання, мови ворожнечі, переслідувань і соціальної згуртованості.

Моніторинг у сфері соціально-правового захисту виявив, що ризик СГЗН пов'язаний з безпекою проживання, є в місцях колективного проживання, приватному житлі та за програмою «40+». Респонденти згадували про випадки вимагання сексуальних послуг чи сексуальних домагань від українок, яких приймали в рамках програми «40+».

Ризики СГЗН часто не усвідомлюються постраждалим населенням, про що свідчать відповіді учасників фокус-групових дискусій та інтерв'ю з ключовими інформаторами, які підкреслюють недостатню обізнаність про СГЗН, особливо про його психологічні й соціально-економічні аспекти, оскільки така поведінка вважається нормальною, особливо, коли її вчиняють сексуальні партнери або члени сім'ї. Респонденти мають слабе уявлення про те, що таке СГЗН, а моніторингові групи, які здійснюють моніторинг у сфері захисту, мало залучають надавачів послуг до обговорення цього ризику на рівні громади.

Для отримання додаткової інформації або допомоги, будь ласка, звертайтеся за наступною електронною адресою: coc-pol@drc.ngo

DRC DANISH
REFUGEE
COUNCIL

Данська рада у справах біженців у [Польщі](#), [Молдові](#) та [Румунії](#)